

توگەن ئابىدىلدا ۇلى

الماس قىلىشتى ابىلى

2

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

تۈكەن ئابىدىلىدا ۇلى

الماس قىلىشتى (ابىلاي)

(تارىخى رومان)

常州大学图书馆
藏书章

2

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

阿布莱的宝剑.2:哈萨克文/托肯·拜德里达 著. — 乌鲁木齐:新疆人民出版社, 2010.2

ISBN 978-7-228-13275-1

I. 阿… II. 托… III. 长篇小说 — 中国 — 当代 — 哈萨克语 (中国少数民族语言) IV. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2010) 第 029893 号

责任编辑: 苏里坦汗

校 对: 哈力木拉提

封面设计: 夏 提 克

阿布莱的宝剑 (2) (哈萨克文)

托肯·拜德里达 著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

新疆翼百丰印务有限公司印刷

880×1230 毫米 32 开本 18.25 印张

2010 年 2 月第 1 版 2010 年 2 月第 1 次印刷

印数: 1 — 2500 册

定价: 28.00 元

جاۋاپتى رەداكتور: سۇلتانقان سەلتەنجان ۇلى
كوررەكتور: قالمۇرات جارمۇقامات ۇلى
مۇقابسىن جوبالاعان: شاتتىق اغسا

الماس قىلىشتى ابىلاي (2)

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۇرۇمچى قالاسى، وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى، 348 - ئۇلا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنجاڭ يىيىڭ باسپا ستەرى شەكتى سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورمات 1/32 880×1230 18.25 باسپا تاباق

2010 - جىل، اقپان، 1 - باسپاسى

2010 - جىل، اقپان، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 1 — 2500

ISBN 978 — 7 — 228 — 13275 — 1

باعاسى: 28.00 يۋان

توكەن ئابىدىلدا ۇلى ، جۇبابى گۇلزاميا تۇرسىبەك قىزى

توكەن ئابىدىلدا ۇلىنىڭ وتباسى

توكەن ئابىدىلىدا ۇلى ، جۇبايى گۇلزامىيا
جانە ۇلى ەربول (الماتىدا)

توكەن ئابىدىلىدا ۇلى ورازبەك ئابدېل ۇلىمەن بىرگە

تۈكەن ئابىدىلىدا ۇلى

(1938 — 2006)

تۈكەن ئابىدىلىدا ۇلى 1938 - جىلى قازاندا ءدوربىلجىن اۋدانىنىڭ شوشقا اتقان دەگەن جەرىندە دۇنيەگە كەلگەن، باستاۋىش مەكتەپتى اۋىلدا وقىپ، 1957 - جىلى تارباغاتاي ايماقتىق ورتا مەكتەپتەن وقۇ ءبىتىرىپ، قوعامدىق قىزمەتكە قاتىناسقان، 1957 - جىلدىن 1962 - جىلعا دەيىن ساۋان جانە ءدوربىلجىن اۋداندىق ورتا مەكتەپتەرىندە وقىتۋشى، 1962 - جىلدىن 1976 - جىلعا دەيىن ءدوربىلجىن اۋداندىق خالىق ۇكىمەتىنىڭ خاتشىسى، خالىق ىستەر ءبولىمىنىڭ ورنىباسار باستىعى، جار بۇلاق ەگىس الاڭىنىڭ ورنىباسار شۋجىيى، 1976 - جىلدىن 1982 - جىلعا دەيىن ءدوربىلجىن اۋداندىق 2 - ورتا مەكتەپتىڭ مەكتەپ باستىعى، ياچەيكا شۋجىيى، 1982 - جىلدىن 1993 - جىلعا دەيىن ءدوربىلجىن اۋداندىق خالىق قۇربلىتايى تۇراقتى كومىتەتىنىڭ كەڭسە مەڭگەرۋشىسى جانە ورنىباسار مەڭگەرۋشىسى، 1992 - جىلدىن 1997 - جىلى مامىرعا دەيىن ءدوربىلجىن اۋداندىق خالىق سوتى مەكەمەسىنىڭ باستىعى سىندى مىندەتتەردى وتەپ، زەينەتكە شىققان، 2006 - جىلى 12 - قازاندا جۇرەك اۋرۋىنان ءۇرمىجىدە قايتىس بولعان.

اۆتور 1980 - جىلدىن باستاپ ادەبىي جاسامپازدىقپەن شۇغىلدانىپ، «اق بوسىلعا»، «تامشىلاغان تەر»، «ول ءبىلىپ الدى»،

«اشكەرە» قاتارلىق اڭگىمە - پوۋەستەرى جازىپ جاريالادى. «الماس قىلىشتى ابلەي (1)» اتتى تاريحي ورمانى باسپامىزدان 2004 - جىلى باسلىپ، وقىرماندارنىڭ جاقسى اڭسىمن قوزغىلان ەدى.ال، بۇل ۇردىستە اۆتوردىڭ قالاىمنان تۇعان الماس قىلىشتى ابلەي اتتى تاريحي روماننىڭ ەكىنشى كىتابىن وقىرماندارعا ۇسىنىپ وتىرمىز. اۆتور بۇل رومانىندا قازاق تاريحىندىلى بىرەگەي تۇلعا، ۇلى خان، داۋىلپاز كۇيشى، مامىلەگەر ابلەي خاننىڭ وبرازىن اشۇدا ءوز تۇرىسىنان نىزدەنىس جاساپ، ابلەيدىڭ جانە ابلەي زامانى تۇسىندىلى بۇخار جىراۋ، قابانباي باتىر، ەر جانىبەك، باتىر بايان، قازىبەك ءبى، تۇلە ءبى، وتەگەن، ت. ب. تۇلعالاردىڭ تاريحي وبرازىن سومدايدى. سول ارقىلى ابلەي زامانىندىلى كەسەك ۋاقىعالاردى ءسوز ەتىپ، كەسىمدى دولبار جاسايدى.

ال، بۇل رومان تۇرالى ەندىگى تورەلىك، وقىرمان قاۋىم، سىزدەردە!

مازمۇنى

بىرىنشى بۆلۈم ۋلى شاگىراق

3	بىرىنشى تاراۋ
14	ەكىنشى تاراۋ
41	ۋىشىنشى تاراۋ
58	تورتىنشى تاراۋ
81	بەسىنشى تاراۋ
117	التىنشى تاراۋ

ەكىنشى بۆلۈم ارقادا

127	بىرىنشى تاراۋ
131	ەكىنشى تاراۋ
135	ۋىشىنشى تاراۋ
149	تورتىنشى تاراۋ
160	بەسىنشى تاراۋ
175	التىنشى تاراۋ
196	جەتىنشى تاراۋ
206	سەگىزىنشى تاراۋ
236	توعىزىنشى تاراۋ
248	ونىنشى تاراۋ
300	ون بىرىنشى تاراۋ

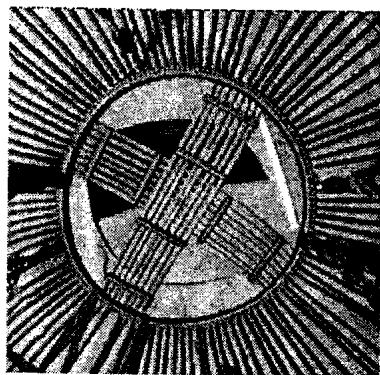
320		ون ەكىنىشى تاراۋ
337		ون ۋىشىنىشى تاراۋ

ۋىشىنىشى ەبولىم يىدا

345		ەبىرىنىشى تاراۋ
375		ەكىنىشى تاراۋ
405		ۋىشىنىشى تاراۋ
420		ەتورتىنىشى تاراۋ
431		بەسىنىشى تاراۋ
450		التىنىشى تاراۋ
456		جەتىنىشى تاراۋ
481		سەگىزىنىشى تاراۋ
492		توعىزىنىشى تاراۋ
501		ونىنىشى تاراۋ
518		ون ەبىرىنىشى تاراۋ
533		ون ەكىنىشى تاراۋ
545		ون ۋىشىنىشى تاراۋ
560		ون ەتورتىنىشى تاراۋ
576		سوخىعى ەسوز

ئېرىنشى بولم

ۇلى شاڭىراق

بېرىنشى تاراۋ

وردانىڭ تابالدىرىغىنان تورىنە دەيىن تۇتاس جايىلعان ماساتى
كىلەم ۋستىنىدە كەستەلى تىك جىلداق كويىلەگىنىڭ ومىراۋىن
اشىپ، سىرتىنان قوڭىر تىستى باتىيى تىرسەك جەڭ كىگەن
ابىلاي خان ەكى مىقىنىن تايانىپ، سەڭدەي قىلىسقان وي
تەڭزىن كەشىپ، ارى - بەرى باياۋ باسىپ ءجۇر.

تايانۋدان بەرى ۇرشىپ بارا جاتقان «ەڭلىك - كەبەك» داۋى ەل -
جۇرتتى مازالاي بەرگەن سولڭ اتتاندىرعان جانتاي باتىر قايتا
ورالعاندا، ارادا كوپ جىل اۋناپ كەتكەن ايعانىم مەن قۇربانتاي
مىلەز - مازدانىن ەسىنە الدى.

ول تۇستا جوڭعار اتاماندارىنىڭ ايداپ سالعان جاسالى ۇزاق
جىل تۇمىسىن تىعىپ جاتقان، قازاق حاندىغىنىڭ تۇستىك
ولكەسى ەندى عانا ازات بولغان ەدى. ۇلى ءجۇز اسپانىنىڭ
تۇمانىن ايتقىتىرۋعا، جاۋعا قارسى تىزە قوسىپ ايقاسقان ەر
جۇرەكتى قىز ايعانىم مەن جاس باتىر قۇربانتاي اۋىلدارىنا
ورالعان.

جەتسۇدان قىز تەلمىرىپ، ارقادىلى جىگىتتى اڭسايتىن.
ايعانىمدى ۇزاتۋ تويى بولعالى جاتىر. اتتاندىرىپ اكەتەتىن
جىگىتى اتا - اناسىنىڭ اتاستىرعان ادامى. قىزدىڭ ۇز قالاۋى
بويىنشا قۇلاي قۇشلىغىنا العان قۇربانتاي مەس.

قىز ۇزاتىپ، قىزىق كورىپ توي جاسايتىن اكەسى مايشاڭ
بايدىڭ اۋىلى الا - شاپقىن بولعالى الدەنەشە كۇن بولعان. تويىدى
جونەلتىسەتىن سايىپ قىرانداردى شاقىرۋدان باستالعان دايمىندىق
ايلاپ جۇرگىزىلدى. جات جۇرتتىق بولاتىن جالغىز قىزىنا ارناپ

اق و تاۋ الدىمەن ەڭسە كوتەردى.

— كۈنىم — اۋ! ايلغىڭا كىيەتەن كەبىسىڭنىڭ ۋىزى بىر كەبەجە ەكەن! بىر كەبەجە!!

— دام — تۈز قوياتىن بىدىستى ايتا بەرمەي، ابدىرا دەسەيشى، قۇداي العىر.

— يا، سولاي، ابدىرا دەيىك، قاينى اتا — قاينى ەنەسىنىڭ شائىراىنا كىرىپ، وتىنا ماي سالعان دا كىيەتىنى، تۇسقاندارنىڭ ۋىيى وتقا شاقىرعاندا ايلغىنا لىتەنى، سىلى اۋىلداردىڭ تويى — دۋمانىنا بارغاندا دەيمىسىڭ، ەرۋدە ايلغىن سۇعاتىنى دەيمىسىڭ — تۈر — تۈرىمەن ەكەن. وزگە بەس — بەستەن تىگىلگەن جاساۋ دەگەنىڭىز ساندىق — ساندىق، تەڭ — تەڭ، توعاناق — توعاناق بولپ تىرەلپ تۈر، شىركىن!

قىزىلدى — جاسىلعا كوزدەرىن كوپ تىگەتەن ايلەدەر جالى بىرى كىرىپ، بىرى شىعادى. وتاۋدىڭ ەسىگى الدىندا جۈپىنى كىيىنگەن، جەڭىل اۋىز كەلىنشەك قاسىنداعى ايلەگە ايتىپ، سوز تۇسىنداتىپ تۇرعانى الگى وزدەرى كورپ شىققان قىز جاساۋى.

— ە... ە، — دەپ داۋىسىن سوزاقتادى ايلە، — باردامدىق شىركىن نە سىتەتپەيدى، — دەپ ايلە تامسانىپ تۈر.

مال بەتىنە تەلىمىرمەي جۈز بايتالدى، بۇلقىنىتىپ ماتاپ بەرىپ رالاعان قۇداي جولنا قۇلىشىنعان «يىمان جۈزدى» قوجا جۈرتىنىڭ قادىرلىسى قۇداغا مايشا ەكەڭ قالاي سى كورسەتۋدى اقلينا سالىپ، ۇيقى كورمەگەلى قاشان؟

الس — جۇنىقتاعى تۇس — تۇعان، كوڭىل جەتەر اعايىن، قۇدا جەگجالتان تارتىپ كوپشىلىك تانىس كىرمە — كەلىمسەككە دەيىن حابارشى اتتاندى. تويغا تىگىلەتەن ۇيلەر سامسىتا. كوتەرىلدى. ات بايگەسى، بالۋان كادەسى، تەڭگە ىلۋ، تەڭگە اتۇدا اعالاپ شىققاندارعا ۇلەستىرىلەتەن تۈيە، جامبى باس بولعان جاندى

مال، جانسىز زاتتار ءتۇر - تۇرىمەن ءىزىپ تاستالدى.
جات جۇرتتىق بولۇ الدىندا تۇرغان ايعانىم بويىچە تىكەننىڭ
كوڭىلى جاداۋ، كوپتەن بەرى قابىلى اشلىپ، جاي راڭداپ
كۈلمەيدى، اكە بوساعاسىندا بولپ جاتقان توي قامىنا سالقىن
قارايدى. تولغان تۇلعاسىنا پۇشپىلىغا توڭلىتىپ، تورىن-
تورقادان تىگىلىپ جاتقان كىم دەگەننىڭ جارىق قۇرلى
كورمەي جاتىرقاپ قارايدى. جاسالىپ جاتقان جاساۋدىڭ بىردە -
بىرىنە كوز قىرىن سالىپ قاراعان جوق. جەڭگەلەرنىڭ ازىلدەپ
«بىر تۈسەكتە باس قوساتىن كۈنىڭ كەلدى» دەيتىن كۈيەۋ
وتكەندەكى جاۋمەن شايقاستا الارماندار توپتالىپ، ەر ازامات بەلىن
بۇىپ قولىنا نايزا ۇستاپ اتتانغاندا «شەشەسىنىڭ ەتەگىنە
بۇعىنىپ ۇيدە قالىپتى» دەگەندى كۈنى بىتەردەن بۇرىن
ايعانشادان ەستىگەننەن بەرى قاراعايعا قىعان مايىسقاق تالعا كەز
قىلغان قۇدايىم - اي دەپ قىنجىلىپ، سالىرىت كۈي كەشىپ
جۇرگەندە، ورسەدەي قۇربى جىگىت قۇربانتايدى ۇناتىپ قالپ،
قۇشاعىنا قۇلادى. قازىر شەتەي قايتا - قايتا تىلىنە وراتىنى:

— سەرتىڭ بار جەتەم دەگەن،

سارعايتىپ مەنى اڭساۋىم.

كۈتەمىن ءبىر ۇزىڭدى،

اۋىلدا سەنى، اياۋلىم، — دەگەن اينىمايتىن جۇرەكتىڭ

قۇشتارلىعى.

ورالار غانىبات ۇمت كۈكتەمگى جاس جاپىراققا قونغان
شىقتاي بۇلانىپ تاراپ كەتەرمە؟ قىلىش ۇستىنىدە سەرت
جۇرمەيتىن بولپ باسىنا كۈن تۇىپ، ونى دا مۇڭ تورلاپ الدى
ما دەپ تە، قىيال كۈلەڭكەسىندە مۇزداپ قالا بەرەدى. قور بولپ
وتەر ۇمىردىڭ قورعانىن قۇلاتىپ كەتە المايتىنداي مۇڭداتۇمەن
كۈنى باتىپ جاتىر. دالدارعان جاننىڭ، تورىققان كوڭىلىدىڭ
سوڭىعى امالىنا قايتالاپ بارا بەرەدى. ۇزاتىلاتىن قىزدىڭ

ئانىسىدىن جورالغىنى بويىنىشا قىز اتقا ئىمىدى. سوڭىنان
شۇبىرغان كۆپ كەلىنشەك پەن قىز ەردى. بۇل كۈندى اعايىن -
تۇغان، ەل - جۇرتپەن مۈلدەم قوشتاسار شاققا اينالدىرىپ،
بالىققا جەم بولايىن دەگەن بايلاۋمەن كەلدى. اتالاس اعايىننىڭ
اۋىلىنا جەتتى. كىسىلىگى بار جەڭگەسىنە كورسەپ،
بەتالىسىمىدى بىلدىرىپ كەتەيىن دەگەن ويغا كەلىپ داۋىس
ايتتى.

— كۈرەسىندەگى قارعاڭداي،
ايتتىرغان مەنى قورغا - اي.
مۇنداي بىر كۈن نە كەرەك،
جىلامايمىن وكسەپ بۇل زورغا - اي.
جەڭگەسى شتەگى مۇڭىن ولاق جىرىمەن ايمىتقان قايىن
سىڭىلىسىنە:

— جىلاما، قارعام، جىلاما،
كوزىڭنىڭ جاسىن بۇلاما.
اتا سالتىنان اسار جوق،
تەنتەك ويغا جولاما.
تۇتقىلىدا اۋىزىنا تۈسكەن جىرىن ايتىپ، توقتاۋ سالعان
بولدى.

ئانىسىدىن قىز ئورتىنىشى اۋىلدىن ايتىنىپ، كەلسەسى اۋىلغا
قۇنان شاپتىرىم قالغاندا ات ويناتقان ۇش بىردەي ادام الدارىنان
شىعا كەلدى. ولار وزگە نوكر قىز - كەلىنشەكتەردىڭ ئۇس
توقتاۋىنا مۇرسا بەرمەي، ايعانىمنىڭ اتىنىڭ شىلبىرىنان
الىپ، جەتەكتەپ الا جۈنەلدى. ەكى اتتى ادام دا قامشىلاپ ئىس
جارماي زىتا بەردى. كۆپ قىز - كەلىنشەكتەردىڭ اراسىندا ە
ادامنان اتقوسشى بالا جىگىت قانا بار. قىزدى اكەتكەن ادامدار
كىم؟ جول توسقان قاراقشى ما؟ تويى بولعالى جاتقان قىزدى عانا
الا جۈنەلگەنى قالاي؟ سوڭدارىنان قۇپ كۈش كورسەتىپ، قايرات

قىلارغا شاما جوق، جول ۇستىنىدە اغىرىپ قالا بەردى.
قىسىنسز توسىننان كىيىپ اكەتكەن ۇش اتتى ادام ايعانم
زارغا كۈتكەن قۇربانتاي مەن ونىڭ جول سەرىكتەرى بولاتىن.
ولار مايشاڭ اۋىلىمەن ارادا ءتىل السىپ جۇرگەن ادامدار ارقىلى
وسى كۈنى استا - توك توي بولاتىنىن، ايعانمنىڭ تانىسۋعا
اتانا شىققان جۇرەر جولدىن قاداعالاپ العان. سودەگەي جۇرسىپەن
سەزدىرىپ الماۋ ۇشىن قىزدىڭ وزىمەن تىكە تىلدەسپەگەن.
الدىنا شىققان ادامنىڭ قۇربانتاي ەكەنىن بىلە قويغان ايعانم
اتىنىڭ باسىن بىر كەتكەن جوق. تاقىمىن قىسىپ، تەبىنە بەردى.
ءبىر قالتارىستا قۇربانتايدىڭ تالى دا ون ادامى بار بولاتىن، السى
جولعا، ارپالىسقا دايىندىقپەن كەلگەن، قوسارعا العان اتتارى دا
جۈتىنىپ تۇرعان. جۇرىستەرىنىڭ ءساتى تۈسكەن ولار تىزگىن
ۇشىمەن كوكشە تاۋعا قاراي تارتتى.

جولعا ءتۈسىپ ۇزاپ العاندا، اقىل قوسىپ، «مۇنىڭ سوڭى
ۈلكەن داۋعا سوعىپ، ات ءزىن سۋىتپايتىن بارىمتا، ەل شابۋدىڭ
سارپالداڭىنا اينالارى حاق. سوندىقتان، تۈپ - تۇرا ۇلى حان
ورداسىنا تارتىپ، ات باسىن سوندا تىرەپ، ادىلەت پاناسىن بىزدەپ
سۈيەنىش ەتۈ كەرەك» دەپ بەتالىسىن تۈزەدى.

حان قۇزىرىنا دا جەتتى.

جىگىتتىڭ ءداتىن، قىزدىڭ مۇڭىن حان ۇزى توتە تىڭداپ،
ۇعىندى. قۇربانتاي حان «ەل شىنىدە اللىق تۋدىردىڭدار!» دەپ
زەكەپ تاستايمى دەپ كوڭىلىگە بولماسا جاسقانىپ تۇر.

جىگىتتىڭ ارعىن اۋىلىنان ەكەنىن بىلگەن حاننىڭ وسى
كۈنى ەل اۋزىندا جۇرگەن ءبىر كەزدەگى «بەس مەيراننىڭ بالاسى
دەگەن ەل، پايعامپار مەن شاھادىار تۇمادى دەمەسەڭدەر، ادامنىڭ
بۇلبۇلى مەن جۇيرىگىن تاپقان ەل، باتىرى كوپتىگىنەن جاۋدان
قورىقپايدى، شەتىنەن ءدىلمار تۋادى دا داۋدان جاسقانىپىدى...
كەرەي مەن ۋاقتى نايزا بەرىپ جاۋعا قويساڭ، بەس بالاسىن